

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

ПОГОДЖЕНО

на засіданні вченої ради факультету
української філології, іноземних мов та
соціальних комунікацій
(назва факультету)

Протокол № 5 від «15» березня 2022 року
В.о.декана Габелко О. М. Габелко
(підпис)

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ ЦДПУ імені Володимира Винниченка
від «31» березня 2022 року № 51/н-ун
Голова приймальної комісії
Ректор Є. Ю. Соболев

Обговорено і затверджено

на засіданні кафедри
української мови та журналістики
(назва фахової кафедри)

Протокол № 9 від «24» лютого 2022 року
В.о.завідувача кафедри С. Л. Ковтюх
(підпис)

**ПРОГРАМА ДОДАТКОВОГО ФАХОВОГО ВСТУПНОГО
ВИПРОБУВАННЯ
з філології**

Напрямок:
ОСНОВИ МОВОЗНАВСТВА
(назва предмету/дисципліни)

для осіб, які вступають на I курс
денної/заочної форми навчання

за неспорідненою спеціальністю

для здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD)

зі спеціальності Галузь знань: 03 Гуманітарні науки

Наукова спеціальність: 035 Філологія

Рівень вищої освіти: третій - доктор філософії (PhD)

Пояснювальна записка

Додаткове фахове вступне випробування – форма фахового вступного випробування, яке проводиться для осіб, які беруть участь у конкурсі для здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії, на основі здобутого рівня магістр/спеціаліст за **іншою спеціальністю**.

Екзаменаційний білет складається з 2 (двох) теоретичних питань за змістом програми.

Форма проведення додаткового фахового вступного випробування – письмове опитування за білетами.

Оцінювання результатів додаткового фахового вступного випробування, незалежно від форми проведення, здійснюється за двобальною шкалою – **«склав»/«не склав»**, при цьому:

- а) для проміжного оцінювання використовується 100-бальна шкала;
- б) мінімальна позитивна оцінка складає 60 балів;
- в) до екзаменаційної відомості вноситься оцінка 0 (нуль), якщо абітурієнт отримав оцінку нижчу ніж 60 балів, і оцінка 1 (один), якщо абітурієнт отримав 60 або більше балів.

Час для складання додаткового фахового вступного випробування **2 (астрономічні) години**.

Пояснювальна записка

Завдання вступного екзамену з «Основ мовознавства» полягає у вимірюванні та оцінці знань та умінь абітурієнта, котрий претендує на навчання в докторантурі зі спеціальності 035 Філологія (мовознавчий напрям).

Абітурієнт повинен

ЗНАТИ ТА УМІТИ

- основні процеси й шляхи формування та розвитку української національної мови, її зв'язок з іншими мовами; основні аспекти культури українського літературного мовлення;
- розкривати ті чи ті теоретичні питання, простежувати аналізоване мовне явище в його системно-структурному вимірі;
- відмежовувати нормативні явища від ненормативних, розкривати закономірності еволюції мовних одиниць і категорій з умінням виокремити етапи тих чи тих наукових парадигм;
- чітко будувати свою відповідь з використанням належної кількості аргументів і фактів, оперувати відповідним ілюстративним матеріалом для доведення висловленого;
- демонструвати навички фонетико-фонологічного, словотвірного, морфемного, морфологічного, синтаксичного розборів;
- володіти навичками самостійної навчальної та науково-дослідної роботи, уміннями вивчати певний масив лінгвістичного матеріалу, виявляти системні зв'язки (синтагматичні і парадигматичні), робити висновки та узагальнення.

Якісні показники оцінювання відповіді вступника

«СКЛАВ»

- вільно володіє мовознавчим категоріально-понятійним апаратом;
- виявляє ґрунтовні знання з історії української мови;
- володіє теоретичними знаннями з основ сучасної української літературної мови, уміє інтерпретувати лінгвістичний матеріал, застосовуючи при цьому методологічні та методичні принципи системного підходу;
- уміє логічно та аргументовано викладати свої думки;
- знайомий з усією обов'язковою літературою, виявляє свідомий інтерес до додаткової літератури, послуговується інтернет-ресурсами.
- загалом правильно розуміє й аналізує мовні явища, здійснює історичні коментарі, проте допускає при цьому незначні помилки та неточності;
- має ґрунтовні знання з усіх розділів сучасної української літературної мови, проте допускає незначні неточності;
- уміє виконувати лінгвістичні задачі та розв'язувати проблемні ситуації, зважаючи на різні гіпотези вчених, проте допускає неточності;
- добре володіє українським літературним усним та письмовим мовленням;
- недостатньо розуміє логіку та особливості історичних процесів у різних підсистемах сучасної української мови;
- допускає незначні помилки в розумінні основних категоріальних понять;
- відчуває деякі труднощі при ілюстрації теоретичних положень конкретними прикладами;
- володіє навичками виконання мовних розборів, застосування мовознавчої термінології, при цьому допускає окремі помилки.

«НЕ СКЛАВ»

- неглибоко та несистемно засвоїв теоретико-лінгвістичний матеріал на рівні невпевненого переказування з порушенням логіки викладу;
- виявляє некомпетентність у знаннях історії української мови;
- не може дібрати конкретних прикладів для ілюстрації теоретико-мовознавчих положень;
- з недостатньою професійністю володіє лінгвістичним термінологічним апаратом;
- погано розуміє системні зв'язки (парадигматичні та синтагматичні) у кожній з підсистем сучасної української літературної мови;
- допускає грубі помилки у фонетико-фонологічному, словотвірному, морфемному, морфологічному, синтаксичному розборах.

Зміст програми

1. Українська мова – національна мова українського народу. Місце української мови серед інших слов'янських мов. Загальні відомості про походження та розвиток української мови. Періодизація розвитку української мови.
2. Українська літературна мова як унормована форма загальнонародної мови, її ознаки, періоди становлення. Поняття про норми літературної мови, типи літературних норм. Писемна та усна форми сучасної української літературної мови.
3. Слово як основна лексична одиниця. Проблема визначення слова. Семантична структура слова. Узагальнювальна роль слова. Слово і поняття. Основні типи лексичних значень.
4. Моносемія і полісемія. Пряме та переносне значення слів. Типи переносних значень слів (метафоричні, метонімічні, функціональні). Типи переносних уживань слів: метафора, метонімія, синекдоха. Розвиток лексичного значення слова.
5. Поняття про лексичну омонімію. Критерії розмежування омонімії та полісемії. Повні і часткові лексичні омоніми. Омофони, омоформи, омографи. Джерела омонімії Міжмовні омоніми. Явище паронімії. Стилістичне використання омонімів і паронімів.
6. Головні ознаки синонімів. Синонімічний ряд, його характеристика. Класифікація синонімів. Джерела виникнення синонімії. Евфемізми та перифрази. Стилістична роль синонімів.
7. Поняття про лексичні антоніми. Антонімічні пари, їхня характеристика. Типи антонімів за семантикою, структурою та вживанням. Стилістичне використання антонімів.
8. Лексика сучасної української літературної мови з погляду її походження. Найголовніші фонетичні та словотвірні ознаки власне-українських слів. Причини, джерела та способи запозичення слів з інших мов. Місце іншомовних слів у лексиці української мови.
9. Лексика української мови з погляду активного і пасивного вживання. Історизми, причини виникнення та тематичні групи. Архаїзми, їх класифікація. Неологізми (загальномовні, або узуальні, та індивідуально-авторські, або okazіональні).
10. Основний лексичний фонд української мови, його тематичні групи. Лексика української мови з погляду сфер уживання (загальноновживана та спеціальна: терміни, професіоналізми, діалектизми, жаргонізми, арготизми).
11. Стилістична диференціація лексичного складу української мови. Емоційно (експресивно) забарвлена та емоційно (експресивно) нейтральна лексика, сфери її використання.
12. Фразеологія як розділ мовознавства. Поняття фразеологічної одиниці. Класифікація фразеологізмів на основі різних підходів. Семантична класифікація фразеологічних одиниць В. В. Виноградова. Багатозначність та омонімія фразеологізмів. Явища синонімії й антонімії у фразеології.
13. Українська лексикографія. Типи словників, характеристика найважливіших лексикографічних праць. Тлумачні словники української мови.

Основні способи тлумачення лексичних значень слів. Історія української лексикографії.

14. Фонетичний і фонологічний аспекти вивчення звукового складу сучасної української літературної мови. Предмет і завдання фонетики. Будова та робота мовного апарату. Артикуляція звуків. Акустичні властивості мовних звуків (ритмічність/неритмічність, висота, сила, тривалість, тембр).

15. Предмет і завдання фонології. Поняття фонем, основні її властивості. Функції фонем в системі мови. Фонема і звук. Інваріант і варіанти фонем, їхні типи. Дистрибуція. Кореляція. Нейтралізація. Принципи виділення фонем.

16. Голосні та приголосні фонем сучасної української літературної мови, їх класифікація, акустична й артикуляційна характеристика, варіанти голосних і приголосних фонем.

17. Склад як фонетичне явище. Основні закономірності складоподілу в українській мові. Типи складів. Морфемне членування слова і складоподіл. Складоподіл і правила переносу слів. Лінійні (сегментні) звукові одиниці.

18. Зміни звуків у мовленнєвому потоці. Асиміляція та дисиміляція приголосних, їхні різновиди. Спрощення в групах приголосних. Інші комбінаторні та позиційні зміни в українській мові. Історичне пояснення цих явищ.

19. Морфонологія як учення про регулярні фонологічні чергування в складі морфем. Найдавніші чергування голосних. Чергування голосних фонем, пов'язані із занепадом зредукованих.

20. Чергування в системі приголосних фонем. Історичні коментарі до морфонологічних чергувань приголосних.

21. Предмет і завдання орфоепії. Суспільне значення орфоепічних норм, процес усталення їх, причини відхилень. Сучасні орфоепічні норми (вимова голосних, приголосних, їхніх сполук, вимова слів іншомовного походження). Норми українського наголосу. Засоби милозвучності сучасної української літературної мови.

22. Графіка української мови. Короткі відомості з історії української графіки. Український алфавіт. Співвідношення між буквами українського алфавіту і фонемами української літературної мови.

23. Орфографія як розділ мовознавчої науки. Короткі відомості з історії українського правопису. Принципи українського правопису, роль і місце кожного з них в українській орфографії.

24. Морфемна будова слова. Слово і морфема. Типи морфем. Типи основ. Історичні зміни в морфемній будові слова.

25. Словотвір як розділ мовознавства. Способи творення слів у сучасній українській літературній мові. Словотвір як джерело збагачення лексичного складу мови.

26. Частини мови та принципи їх виділення в українській мові. Повнозначні і неповнозначні частини мови. Класифікація частин мови академіка В. В. Виноградова. Явище переходу слів з однієї частини мови в іншу (загальний огляд).

27. Іменник: семантичні, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Лексико-граматичні та граматичні категорії іменників. Категорія роду, числа та

відмінка, їх значення, морфологічне, синтаксичне та лексичне вираження (з історичними коментарями).

28. Поділ іменників на відміни та групи. Характеристика іменників першої, другої, третьої та четвертої відмін (з історичними коментарями відмінкових закінчень).

29. Прикметник: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Лексико-семантичні розряди прикметників: якісні, відносні та присвійні. Короткі та повні прикметники. Стягнені й нестягнені форми повних прикметників. Лексико-граматичні особливості й походження форм прикметників (з історичним поясненням).

30. Ступені порівняння якісних прикметників. Відмінювання прикметників твердої і м'якої груп. Особливості відмінювання та правопису прикметників з другою частиною *-лиций*. Продуктивні способи словотворення прикметників. Субстантивація прикметників.

31. Числівник: значення та граматичні ознаки. Відмінювання й особливості вживання різних груп числівників. Характер сполучуваності числівників з іменниками.

32. Займенник: значення, співвідношення з іншими частинами мови. Групи займенників за значенням. Відмінювання й творення різних груп займенників. Проніміналізація. Субстантивація займенників.

33. Дієслово: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Граматичні форми дієслова. Інфінітив як початкова форма дієслова. Дві основи дієслова. Їхня роль у творенні дієслівних форм.

34. Категорія виду дієслова, її значення, засоби вираження, корелятивні видові пари дієслів, способи їх творення. Перехідні та неперехідні дієслова. Категорія дієслівного стану.

35. Категорії особи, числа, роду в системі дієслова. Безособові дієслова. Дієвідмінювання. Доля атематичних дієслів в українській мові.

36. Категорія способу дієслова. Історія форм наказового й умовного способів. Уживання форм одного способу в значенні іншого.

37. Категорія часу дієслова, історія часових форм. Творення дієслів від іменних основ. Внутрішньодієслівний словотвір.

38. Дієприкметник. Історія активних і пасивних дієприкметників. Безособові дієслівні форми на *-но*, *-то*. Дієприслівник: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль.

39. Прислівник: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Групи прислівників за значенням. Ступені порівняння означальних прислівників.

40. Творення прислівників. Перехід у прислівники інших частин мови. Перехід прислівників у прийменники, сполучники, частки. Питання про слова категорії стану і модальні слова.

41. Прийменник. Групи прийменників за походженням. Уживання прийменників з відмінковими формами іменників. Синоніміка прийменників. Явище препозитивації.

42. Сполучник. Класифікація сполучників за будовою, уживанням, характером синтаксичних зв'язків. Сполучні слова, їхні особливості. Явище кон'юктивації в українській мові.

43. Значення часток як класу службових слів, їх класифікація за значенням і функціями. Явище партикуляції.

44. Вигуки, групи вигуків за значенням. Інтер'єктивація. Звуконаслідувальні слова.

45. Предмет та одиниці синтаксису. Словосполучення: його ознаки й типи. Речення як основна одиниця мови та мовлення. Речення і судження. Основні ознаки речення.

46. Головні члени речення, їхні типи й способи вираження. Зв'язок присудка з підметом.

47. Другорядні члени речення, класифікація, способи вираження.

48. Односкладні речення, їхні структурно-семантичні типи.

49. Повне та неповне речення. Типи неповних речень. Розмежування неповних речень і повних односкладних. Особливості пунктуації в неповних реченнях. Уживання неповних речень у різних стилях мови. Слова-речення.

50. Речення з однорідними членами. Поняття про граматичну однорідність й однорідні члени речення. Способи вираження однорідності. Однорідні означення та їх відмінність від неоднорідних. Узагальнювальні слова в реченнях з однорідними членами.

51. Речення з відокремленими другорядними членами. Основні умови та причини відокремлення. Відокремлення означень, прикладок, обставин, додатків. Пунктуація при відокремленні.

52. Вставні слова, словосполучення. Типи вставних слів і словосполучень за будовою і значенням. Вставні речення, їхні змістові функції, синтаксичний зв'язок з основною частиною речення й місце в ньому. Вставлені слова, словосполучення і речення.

53. Звертання, його значення і способи вираження. Характер граматичного зв'язку звертань з реченням. Вокативні речення. Стилiстична роль звертань.

54. Складне речення як синтаксична одиниця. Структурні відмінності складного і простого речень. Засоби зв'язку частин складного речення. Сурядність і підрядність у складному реченні. Типи складних речень.

55. Складносурядні речення, їхні типи.

56. Складнопідрядні речення. Синтаксичне значення термінів „головна частина” й „підрядна частина”. Функції сполучних слів і сполучників у складнопідрядному реченні, їхня синонімічність та омонімічність. Місце підрядної та головної предикативних частин у складному реченні.

57. Питання про принципи класифікації складнопідрядних речень у лінгвістичній літературі, їхня характеристика за функцією підрядної частини. Багатокомпонентні складнопідрядні речення.

58. Безсполучникові складні речення, їхні граматичні та стилістичні особливості. Типологія безсполучникових складних речень; особливості пунктуації в них.

59. Складні речення змішаного типу. Складні речення із сполучниковим і безсполучниковим зв'язком.

60. Способи передачі чужого мовлення: пряма, непряма і невластиво-пряма мова. Співвіднесення форм прямої мови з непрямою. Невласно-пряма

мова, її структурні особливості і стилістичне використання. Особливості прямої і непрямої мови. Розділові знаки.

Література

(підручники, посібники, довідкові матеріали)

1. Бевзенко С. П., Литвин Л. П., Семеренко Г. В. Сучасна українська мова. Синтаксис. – К., 2005.
2. Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія. – К., 1993.
3. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови. – К., 2004.
4. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис. – К. : Либідь, 1993.
5. Горпинич В. О. Будова слова і словотвір. – К., 1978.
6. Горпинич В. О. Українська морфологія. – Дніпропетровськ, 2000.
7. Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови. – К., 2010.
8. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Морфологія. – Донецьк, 1996.
9. Загнітко А. П. Український синтаксис (науково-теоретичний і навчально-практичний комплекс). – У 2-х ч. – К., 1996. – Ч. 1, Ч. 2.
10. Клименко Н. Ф. Морфеміка сучасної української літературної мови. – К., 1998.
11. Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А. Словотвірна морфеміка сучасної української мови. – К., 1998.
12. Ковтюх С. Л. Сучасна українська літературна мова (Вступ. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія). – Кіровоград, 2011.
13. Ковтюх С. Л. Сучасна українська літературна мова (Фонетика. Фонологія. Морфонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія). – Кіровоград, 2014.
14. Матвіяс І. Г. Іменник в українській мові. – К., 1974.
15. Русанівський В. М. Структура українського дієслова. – К. Наукова думка, 1971.
16. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови. – К. : Наукова думка, 1973.
17. Сучасна українська літературна мова / за ред. А. П. Грищенка. – К.: Вища школа, 1993.
18. Сучасна українська літературна мова / за ред. М. Я. Плющ. – К. : Вища шк., 2000.
19. Сучасна українська літературна мова. Вступ. Фонетика / за ред. І. К. Білодіда. – К., 1969.
20. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія / за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1973.
21. Сучасна українська літературна мова. Морфологія / за ред. І. К. Білодіда. – К., 1969.
22. Сучасна українська літературна мова : Синтаксис / за ред. І. К. Білодіда. – К., 1972.

23. Сучасна українська літературна мова : Лексикологія. Фонетика : підручник / А. К. Мойсієнко, О. В. Бас-Кононенко, В. В. Бондаренко та ін. – К. : Знання, 2010.
24. Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища школа, 1981.
25. Український правопис. – К., 1993.
26. Шкуратяна Н. Г., Шевчук С. В. Сучасна українська літературна мова : модульний курс. – К. : Вища шк., 2007.
27. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови. – К., 2004.